

Adriana Dawid

ORCID: 0000-0002-5098-5974
Uniwersytet Opolski

Koła Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich w opolskich uczelniach wyższych (1959–1970)

Organization of Associations
for the Development of Western Territories
in universities in Opole (1959–1970)

Abstrakt

W 1957 r. powstało Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich (TRZZ), którego celem było przybliżanie informacji na temat ziem leżących na wschód od Odry i Nysy Łużyckiej, które przyłączono do Polski po II wojnie światowej. Towarzystwo od 1959 r. posiadało swoją filię w Wyższej Szkole Pedagogicznej, a od 1967 r. także w Wyższej Szkole Inżynierskiej w Opolu. Skupieni w nich studenci uczestniczyli m.in. w wykładach i konferencjach poświęconych kwestii przed- i powojennych związków ziem zachodnich z polskością oraz problemowi dążeń RFN i ich sojuszników do przywrócenia tych terenów zwierzchności niemieckiej. Studenci organizowali także wyjazdy i imprezy rozrywkowe. Działalność obu kół studenckich wygasła w 1970 r., po tym jak rozwiązano TRZZ.

Słowa kluczowe: Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Opolu, Wyższa Szkoła Inżynierska w Opolu, korporacja studencka

Abstract

In 1957 was created an organization called Association for the Development of Western Territories (ADWT) which purpose was informing about territories located east of Oder and Lusatian Neisse, which was annexed to Poland after World War II. Association since 1959 had a branch in Higher Pedagogical School in Opole, and also since 1967 in Higher School of Engineering in Opole. Participating students were involved in lectures and conferences devoted to connection of the western land with Polishness before and after World War II. Lecture was also about the problem of the aspiration of the Federal Republic of Germany and its allies to restore these areas to German suzerainty. Students also organized lectures and entertainment events. The activities of both student organizations ceased in 1970 after the dissolution of ADWT.

Keywords: Associations for the Development of Western Territories, Higher Pedagogical School in Opole, Higher School of Engineering in Opole, student corporation

Tytułowe Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich (TRZZ) powstało w 1957 r. w efekcie mającej miejsce kilka miesięcy wcześniej odwilży politycznej¹. W jej wyniku m.in. odrzucono obowiązujące dotąd koncepcje unifikacji społeczeństwa polskiego i umożliwiono rozwój organizacji o charakterze regionalnym czy religijnym². Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie aktywności kół Towarzystwa, które powstały na dwóch uczelniach wyższych w Opolu. Odtworzenie ich działalności jest możliwe przede wszystkim dzięki materiałom zdeponowanym w Archiwum Państwowym w Opolu. W jego zbiorach znajduje się 20 zespołów akt materiałów różnych oddziałów terenowych TRZZ działających na terenie

-
- 1 Na temat górnośląskiej perspektywy tego przełomu szerzej zob. Adam Dziuba, „Nowa linia” na „poodwilżowe” czasy. *Polityka Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w województwie katowickim w latach 1957–1961* (Katowice: Instytut Pamięci Narodowej, 2023); Adriana Dawid, „Październik ‘56”, w *Górny Śląsk w Polsce Ludowej*, t. 1: *Przełomy i zwroty*, red. Adam Dziurok, Bernard Linek (Katowice–Opole: Instytut Pamięci Narodowej; Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski, 2016), 91–112; *Stalinizm i rok 1956 na Górnym Śląsku*, red. Adam Dziurok, Bernard Linek, Krzysztof Tarka (Katowice–Opole: „Societas Vistulana”, 2007).
 - 2 Równoległe do założenia koła TRZZ w Opolu noszono się z zamiarem założenia Zrzeszenia Opolan, powstał Klub Inteligencji Katolickiej, swoją działalność w mieście rozpoczął Instytut Śląski. Wojciech Woźniak, „Opolski Klub Inteligencji Katolickiej. Protokół z zebrania założycielskiego z dnia 24.2.1957”, *Kwartalnik Opolski* 2–3 (2002): 107–112; Zenon Romanow, *Polityka władz polskich wobec ludności rodzimej ziem zachodnich i północnych w latach 1945–1960* (Słupsk: Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 1999), 174–175.

województwa opolskiego, w tym przede wszystkim Zarządu Wojewódzkiego (ZW) Towarzystwa, a także jego oddziałów powiatowych, zakładowych czy właśnie uczelnianych. Ważne, szczegółowe informacje na temat opolskich struktur TRZZ odnaleźć można także na łamach wydawanego przezeń „Kalendarza Opolskiego”.

Zgodnie z przejętą w 1960 r. deklaracją programową działalność TRZZ miała skupiać się na przybliżaniu wiedzy o przeszłości ziem przyłączonych do Polski w 1945 r. Już statut Towarzystwa wskazywał, że działania te będą dalekie od obiektywizmu – zakładano bowiem ekspozycje wyłącznie wybranych elementów historii tych obszarów, tj. wskazujących na ich związki z polskością. Wcześniejsze, niemieckie zwierzchnictwo na tych terenach prezentowano jako represyjne, nastawione na eksploatację i germanizację ich mieszkańców. W założeniach programowych Towarzystwa nie zabrakło też odniesień do obowiązujących w latach 50. haseł walki klasowej – wskazywano m.in. na zdegenerowanie polskiej szlachty, która doprowadziła do utraty przez Polskę wpływów na terenach na wschód od Odry i Nysy Łużyckiej, oraz podkreślano, że dopiero przewrót bolszewicki z 1917 r. umożliwił odrodzenie się państwa polskiego i ostateczne osiągnięcie przez nie (po II wojnie światowej) właściwego kształtu terytorialnego. TRZZ występowało też jako rzecznik współpracy Polski ze Związkiem Sowieckim jako gwarantem granicy polsko-niemieckiej z 1945 r. W gronie sojuszników lokowano także Niemiec Republikę Demokratyczną jako pierwsze w dziejach „pokojowe i demokratyczne państwo niemieckie”. Za to Republikę Federalną Niemiec określano jako siedlisko rewizjonistów dążących do odbudowy Niemiec w granicach sprzed II wojny światowej, państwo, gdzie „żyje nadal duch agresywnego prusactwa i faszyzmu”³. Towarzystwo zakładało prowadzenie różnorodnych działań kulturalnych, naukowych, a także gospodarczych. Miało inicjować współpracę międzyregionalną, jak również prowadzić do intensyfikowania kontaktów Polski z ZSRS i NRD⁴. Jako istotne zadanie przyjęto gromadzenie wszelkich informacji na temat

3 *Działalność TRZZ w latach 1957–1970*, red. Franciszek Hawranek (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973), 90–94, 117–138, 142–146. Szerzej na temat działalności TRZZ zob. też Grzegorz Strauchold, „Regionalistyka ziem zachodnich i północnych w poglądach władzy państwowej i organizacji myśli zachodniej – Polskiego Związku Zachodniego (1945–1950) i Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich (1957–1971)”, *Studia Zachodnie* 7 (2004): 239–248; Adriana Dawid, „Propaganda antyniemiecka w działalności Zarządu Wojewódzkiego Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich w Opolu (1957–1971)”, *Studia Śląskie* 60 (2011), 53–72; Adam Makowski, *Między iluzją a realiami. Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich w latach 1957–1970* (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2019).

4 *Działalność TRZZ w latach 1957–1970*, 142–146.

potencjalnego zagrożenia ze strony rewizjonistów dążących do przywrócenia zwierzchnictwa niemieckiego na terenach, które utracili na rzecz Polski. Celem Towarzystwa było także dokumentowanie sukcesów NRD, a przede wszystkim osiągnięć i rozwoju ziem zachodnich i północnych w okresie ich przynależności do Polski⁵.

W ramach rozszerzenia działalności i pozyskiwania nowych członków TRZZ zakładało swoje koła terenowe, w tym m.in. na uczelniach wyższych. Ówczesne Opole było miastem z bardzo skromnymi tradycjami akademickimi. Działania na rzecz stworzenia tam wyższej uczelni podjęto dopiero w roku 1954. Przeniesiono wówczas do Opola z Wrocławia tamtejszą Wyższą Szkołę Pedagogiczną (WSP) z dwoma tylko kierunkami: filologią polską i filologią rosyjską. W 1956 r. studia magisterskie na opolskiej WSP ukończyło pierwszych 21 absolwentów. Uczelnia dysponowała wówczas skromną bazą lokalową (zaadaptowano pospiesznie budynki dawnego liceum). Kadra naukowo-dydaktyczna dojeżdżała spoza Opola – głównie z Wrocławia. Dopiero w 1960 r. ukończono budowę nowego gmachu przy ulicy Oleskiej, który wkrótce stał się jednym z elementów większego zespołu obiektów uczelnianych. W 1966 r. Opole wzbogaciło się o Wyższą Szkołę Inżynierską (WSI). W latach 1957–1971 w mieście działało także Studium Nauczycielskie. Miało ono charakter szkoły półwyższej, której absolwenci mogli ubiegać się o przyjęcie na drugi rok studiów wyższych⁶. Pojawienie się w Opolu środowiska akademickiego miało niebagatelne znaczenie. Miasto stało się ośrodkiem naukowo-badawczym, a młodzież studencka i pracownicy naukowo-dydaktyczni wzbogacali, ożywiali i urozmaicali miejską rzeczywistość, współpracowali także z działającymi w regionie organizacjami. Opolski oddział TRZZ swoje koła założył najpierw na WSP, później także na WSI.

W końcu 1959 r. w opolskiej WSP pod auspicjami opolskiego oddziału TRZZ podjęto próbę odtworzenia przedwojennej korporacji studenckiej „Silesia Superior”⁷. Choć, jak wspomniano wyżej, w Opolu uczelnia

5 Regulamin Klubu Ośrodka Informacyjnego TRZZ, Archiwum Państwowe w Opolu (dalej: APO), Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich Zarząd Wojewódzki w Opolu (dalej: TRZZ ZW w Opolu), sygn. 21, b.p.

6 Szerzej zob. m.in. Stanisław Sławomir Nicieja, *Alma Mater Opoliensis. Ludzie, fakty, wydarzenia. Księga jubileuszowa w 50. rocznicę Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu i 10. rocznicę powstania Uniwersytetu Opolskiego* (Opole: Uniwersytet Opolski, 2004); *Politechnika Opolska. 50 lat 1966–2016. Pół stulecia – pełny sukces*, red. Lucyna Sterniuk-Gronek (Opole: Politechnika Opolska, 2016); Maciej Borkowski, „Opolska Universitas”, w *Opole. Dzieje i tradycja*, red. Bernard Linek, Krzysztof Tarka, Urszula Zajączkowska (Opole: Urząd Miasta, 2011), 299–306.

7 Adriana Dawid, „Studenci w służbie antyrewizjonistycznej propagandy. «Silesia Superior» na opolskiej WSP (1959–1964)”, *Indeks* 3–4 (2010): 97–99.

wyższa powstała dopiero w latach 50., to jednak już w 1924 r. założono w nim Związek Akademików Górnoślązaków (ZAG) „Silesia Superior”⁸. Formacja ta skupiała młodych mieszkańców regionu, którzy studiowali na uniwersytecie we Wrocławiu. Związek nawiązywał do bogatych, dziewiętnastowiecznych korporacyjnych tradycji wrocławskiej uczelni. W swych szeregach „Silesia Superior” skupiała głównie studentów polskiej opcji narodowej, którzy po podziale Górnego Śląska w 1922 r. pozostali w jego niemieckiej części. Celem członków korporacji obok m.in. działań samopomocowych była aktywna działalność na rzecz propagowania polskiej myśli narodowej na Śląsku. Kres działalności Związku przyniósł wybuch II wojny światowej.

Nowa formacja studencka powstała 11 grudnia 1959 r. i po pierwszym etapie działalności, której przewodniczył Andrzej Awtuszewski, skupiała blisko sto osób⁹. Koło współpracowało z innymi organizacjami działającymi na opolskiej uczelni. Oficjalnie odrodzona „Silesia Superior” działała jako Koło Uczelniane TRZZ. W jej koncepcji pracy widać wiele analogii i nawiązań do programowych działań propagandowych TRZZ, wśród których szczególnie widoczne było budowanie przeświadczenia o zagrożeniu zachodnioniemieckim rewizjonizmem. Członkowie nowej „Silesii Superior” deklarowali zainteresowanie problematyką regionalną, planowali spotkania z dawnymi działaczami polskimi i powstańcami śląskimi oraz udział w państwowych uroczystościach rocznicowych¹⁰.

Ważnym zadaniem członków „Silesia Superior” było prowadzenie kampanii propagującej zaangażowanie się w pracę na rzecz regionu. Wymiernym efektem tej akcji miało być skłonienie jak największej liczby studentów opolskiej WSP pochodzącej z innych części kraju

8 Szerzej zob. Marek Masnyk, „Zrzeszenia akademików – Polaków na Śląsku Opolskim w okresie międzywojennym”, *Studia i Materiały z Dziejów Uniwersytetu Wrocławskiego* 2 (1993): 19–42; Marian Orzechowski, „Z dziejów ruchu akademickiego i walki o wytworzenie inteligencji polskiej na Śląsku Opolskim”, *Studia i Materiały z Dziejów Śląska* 4 (1962): 273–336; Adriana Dawid, *Kośni z Chróścic. Dzieje rodu na tle przemian społeczno-politycznych Śląska w XIX i XX wieku* (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007), 155–178; Wojciech Wawrzynek, *Polskie stowarzyszenia akademickie na Śląsku Opolskim 1924–1939* (Opole: Instytut Śląski, 1963); *idem*, *Pamiętnik Opolanina* (Katowice: „Śląsk”, 1965), 126–128; Tadeusz Kania, „Wspomnienie o Związku Akademików Górnoślązaków «Silesia Superior»”, w *Ci, co przetrwali. Wspomnienia Polaków z Dolnego Śląska*, red. Karol Fiedor, Marian Orzechowski (Wrocław: Ossolineum, 1959), 224; Kazimierz Malczewski, *Ze wspomnień śląskich* (Warszawa: „Pax”, 1958); Paweł Kwoczek, „Pięćdziesięciolecie Związku Akademików Górnoślązaków «Silesia Superior»”, *Wczoraj Dzisiaj Jutro* 1 (1975).

9 Biuletyn Informacyjny ZW TRZZ w Opolu, nr 1, APO, TRZZ ZW w Opolu, sygn. 31, k. 131–134.

10 Biuletyn organizacyjny TRZZ w Opolu, nr 1, APO, TRZZ ZW w Opolu, sygn. 31, k. 42.

do pozostania po skończeniu studiów na Śląsku Opolskim. W tym celu „Silesia Superior” starała się przybliżyć studentom specyfikę i historię regionu. Kreowany pod dyktando ówczesnych wymogów propagandowych obraz Śląska był oczywiście niepełny, pomijający istotne elementy jego historii. W ciągu pierwszych czterech miesięcy działalności poza kilkoma spotkaniami z dawnym aktywnym Związku Polaków w Niemczech odrodzona „Silesia Superior” zorganizowała wspólnie z Kołem Naukowym Historyków odczyty dla uczniów szkół średnich, słuchaczy Studium Nauczycielskiego i pracowników kilku zakładów pracy. Wykłady były jednostronne, ich tematy oscylowały wokół polskich elementów lub epizodów historii Śląska oraz sukcesów państwowości polskiej na ziemiach zachodnich. Świadomi propagandowego wyczerpania tych zagadnień studenci planowali „dla uniknięcia nudy odczytów” uatrakcyjnić je występami Studenckiej Estrady Rozrywkowej. Mniej oficjalną formą ich aktywności były także audycje przygotowywane dla Studenckiego Studia Radiowego. „Silesia Superior” włączyła się również w przygotowywanie inicjowanych przez TRZZ imprez, np. rocznicowych obchodów wyparcia ze Śląska zwierzchności niemieckiej (zwane według ówczesnej nomenklatury wyzwoleniem) – jej piętnastolecie m.in. w Gorzowie Śląskim współorganizowali właśnie studenci opolskiej WSP. W tym samym 1960 r. młodzież akademicka z „Silesia Superior” zaangażowała się w prace nad urządzeniem Ogólnopolskiego Zlotu Studentów Historyków, który odbył się na Górze św. Anny – miejscu, które m.in. dzięki TRZZ stało się ikoną martyrologii Ślązaków związanych z przedwojennym ruchem polskim. Kulminacją różnorodnych imprez i akcji TRZZ były organizowane co roku wiosną Tygodnie Ziemi Zachodnich i Północnych. W pierwszym roku działalności członkowie „Silesia Superior” aktywnie włączyli się w ich przebieg. Wszystko to miało dowodzić, jak przekonywał Krzysztof Danecki w raporcie dla ZW TRZZ w Opolu, że studenci opolskiej WSP „nie są obojętni – jak by się niektórym zdawało – na sprawy rozwoju Ziemi Zachodnich i ich przyszłości”¹¹.

Interesującym pomysłem, który zrodził się wśród członków opolskiej „Silesia Superior”, było utworzenie Klubu Młodych Twórców. Miał on gromadzić osoby nieprzeciętne, utalentowane w zakresie literatury, plastyki, muzyki, fotografii. Młodzi artyści mieli podejmować tematy związane z regionem opolskim, „zespalać kulturę regionalną opolan i ogólnonarodową, ożywić atmosferę kulturalną ziemi opolskiej”, szukać nowych talentów i „wnosić twórczy ferment w środowisku studenckim”. W plany

11 Biuletyn Informacyjny ZW TRZZ w Opolu, nr 1, APO, TRZZ ZW w Opolu, sygn. 31, k. 131–134.

działań Klubu wpisywały się m.in. spotkania autorskie, seminaria szkoleniowe i metodyczne, inicjowanie twórczości kulturalnej. Zamierzano także zorganizować dla młodych twórców konkursy: literacki, plastyczny i fotograficzny. Ambitnym projektem było wydanie Almanachu Młodych oraz jednodniówki popularyzującej dorobek młodych opolan. Swoje sukcesy studenci chcieli propagować na łamach „Trybuny Opolskiej” i lokalnej rozgłośni radiowej. Uprzedzając niejako trudności mogące spowodować fiasko tych wszystkich planów, Danecki zauważał: „Oczywiście sami tego wszystkiego ci biedni golce nie będą w stanie zrobić. Ambitnym chęciom będzie musiało wyjść naprzeciw wiele zasobnych w gotówkę «patronów» nie pomijając rzecz jasna mniej zasobnego TRZZ”¹².

Podjęta przez studentów współpraca z TRZZ szybko przestała nawiązywać do tradycji „Silesii Superior”. Wyraźną inicjatywą, która wywoływała ponownie kwestię wrocławskiej korporacji, były obchody 25. rocznicy usunięcia z niemieckich uczelni studentów Polaków. Na zorganizowane w maju 1964 r. spotkanie z opolskimi studentami zaproszono dawnych działaczy narodowych, relegowanych studentów, w tym członków polskich stowarzyszeń studenckich w przedwojennych Niemczech. Wśród gości znaleźli się m.in. Ludwik Affa, Tadeusz Kania, Maksymilian Kośny, Paweł Kwoczek, Bronisława Liguda-Kozak, Lutosława Malczewska, Gerard Spisła, Adolf Warzok i Wojciech Wawrzynek¹³. Na spotkanie zaproszono reprezentantów władz wojewódzkich i partyjnych, mających podnieść rangę uroczystości. Spotkanie wypełnić miały wspomnienia zaproszonych członków przedwojennych korporacji studenckich oraz referat Wawrzyńka pt. „Działalność polskich organizacji akademickich na uczelniach niemieckich”. Zaplanowano, że spotkanie uatrakcyjni Teatr Poezji XX-lecia z programem pt. „Pieśń”¹⁴.

Odwołanie się do przedwojennych tradycji korporacyjnych okazało się pomysłem mało atrakcyjnym dla studenckiego pokolenia z dekady lat 60. i ambitny program „Silesia Superior” nie znalazł ostatecznie stałych, systematycznych kontynuatorów. Na WSP pozostały jednak struktury organizacyjne TRZZ, które, choć bez nawiązań do autorytetu dawnych „silesiaków”, aktywizowały studentów.

Co warte podkreślenia, opolskie władze Towarzystwa sympatyzowały mocno z lokalnym środowiskiem akademickim i wspierały jego

12 *Ibidem*.

13 Informacja ZW TRZZ w Opolu z odcinka działalności dot. spraw niemieckich w 1964 r., APO, TRZZ ZW w Opolu, sygn. 33, k. 13.

14 Program obchodu 25. rocznicy relegowania polskich studentów we Wrocławiu, APO, TRZZ ZW w Opolu, sygn. 78, b.p.

rozwój. Wieloletni przewodniczący ZW TRZZ w Opolu Franciszek Adamiec w grudniu 1956 r., jeszcze jako wiceprzewodniczący Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Opolu, współuczestniczył w debacie nad kwestią utrzymania WSP w Opolu¹⁵. TRZZ miało również wkład w powstanie w Opolu Wyższej Szkoły Inżynierskiej (WSI). Jak przekonywał Franciszek Adamiec, „Nie było delegacji do ówczesnego Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego lub Komitetu Centralnego [PZPR], w którym nie wzięliby udziału działacze TRZZ”¹⁶. W pierwszym etapie działalności młodej WSI ZW opolskiego TRZZ udzielał jej swoich subsydiów, zabezpieczał pomieszczenia itp. Udzielał też wsparcia WSP – w 1965 r. uczelnia wystąpiła do Towarzystwa o dofinansowanie budowy nowego domu studenta i biblioteki głównej¹⁷. Z pomocy materialnej Towarzystwa korzystali nieliczni studenci opolskiej WSP. Wśród nich był np. Jan Goczół¹⁸, któremu TRZZ ufundowało stypendium¹⁹. W 1966 r. władze Towarzystwa uchwałyły przyznanie comiesięcznej dotacji dla wydawanego na WSP miesięcznika „Fama” oraz ufundowanie nagrody na ogólnopolski konkurs pt. „Studencka piosenka miesiąca”²⁰. Fundusze Towarzystwa pokryły także koszty wyjazdu członków Koła TRZZ i Związku Młodzieży Wiejskiej przy WSP jesienią 1967 r. do muzeum w Łambinowicach²¹. W 1965 r. przy wsparciu TRZZ odbyło się na WSP Międzyuczelniane Seminarium Językoznawcze. Wystąpienia prezentowane przez studentów kół językoznawczych uniwersytetów: poznańskiego, wrocławskiego i lubelskiego oraz WSP z Krakowa i Opola podejmowały od dawna ustaloną, oscylującą wokół zagadnień polskości ziem zachodnich i północnych, propagandową tematykę²². Towarzystwo finansowało także

15 Nicieja, *Alma Mater Opoliensis*, 54.

16 Franciszek Adamiec, „Z działalności kulturalnej TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1970): 106.

17 Nicieja, *Alma Mater Opoliensis*, 73.

18 Jan Goczół (1934–2018) – absolwent opolskiej WSP z 1965 r., w kolejnych latach aktywny jako polityk, dziennikarz, publicysta i poeta.

19 Protokół z posiedzenia Prezydium ZW TRZZ w Opolu z 9.10.1963, APO, TRZZ ZW w Opolu, sygn. 10, b.p.

20 „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1967): 278.

21 „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1969): 299.

22 Wśród wystąpień pojawiły się m.in.: „Obrona języka polskiego na terenie V Dzielnicy ZPwN”, „Polskość w świetle podwrocławskich nazw miejscowych”, „Stylizacja gwarowa w nieznanym kraju Zofii Kossak-Szczuckiej”, „Niektóre zagadnienia gwary w twórczości Gustawa Morcinka”. „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1965): 309.

niektóre inicjatywy Koła Naukowego Historyków opolskiej WSP, m.in. seminarium „Opolszczyzna w czasie II wojny światowej i XX-lecia PRL”²³.

TRZZ było także współorganizatorem skierowanego do studentów konkursu na „Najbardziej użyteczną pracę magisterską dla Opolszczyzny”²⁴. Konkurs miał być organizowany cyklicznie od roku 1966. Obok TRZZ patronami przedsięwzięcia byli m.in. Zarząd Miejski Związku Młodzieży Socjalistycznej w Opolu i Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Opolu. W sprawie zasad przeprowadzenia konkursu 5 maja 1966 r. obradowała specjalna konferencja z udziałem przedstawicieli 25 wyższych uczelni, m.in. Warszawy, Wrocławia, Gdańska, Krakowa, Poznania, Olsztyna i Opola²⁵. Konkurs miał rangę ogólnopolską, przyznawano nagrody w dwóch kategoriach: społeczno-ekonomicznej i społeczno-kulturalnej. Autorom sugerowano podejmowanie tematów na tyle trudnych (np. „wpływ kwalifikacji robotnika na jakość produkcji i efekty ekonomiczne zakładu, procesy inwestycyjne na wsi opolskiej i ich efektywność w poszczególnych grupach inwestycji, analiza przewozów pracowniczych transportem samochodowym na terenie województwa, analiza tendencji rozwojowych gromad kompleksowo zmechanizowanych”²⁶), że wątpliwe było, by wzbudziły one szerszy entuzjazm wśród młodych absolwentów. Konkurs podsumowano 18 stycznia 1967 r. Jury w składzie Franciszek Adamiec, Eugeniusz Brudkiewicz, Stanisław Emich, Józef Klimczyk, Włodzimierz Kosiński, Anna Smolka i Krystyna Wicher-Jesionowska po zapoznaniu się z recenzjami opracowanymi przez pracowników Wojewódzkiej Rady Narodowej, oceniającymi przydatność i wartość prac konkursowych, rozdzieliło nagrody. W kategorii społeczno-ekonomicznej II nagrodę przyznano Władysławowi Izdebskiemu za pracę pt. „Wpływ czynnika demograficznego na produkcję rolną”, III nagrodę otrzymał Zdzisław Saruj za opracowanie tematu „Miasto Strzelce Opolskie i jego rozwój w okresie powojennym”; IV nagroda trafiła do Franciszka Kalisza za pracę „Efektywność ekonomiczna mechanizacji w kółku rolniczym”, a V do Jerzego Klemana za analizę pt. „Umieralność niemowląt w województwie opolskim w latach 1948–1964”. W kategorii społeczno-kulturalnej za pracę pt. „Obrzędowość rodzinna na pograniczu łódzko-opolskim

23 Impreza ta wpisywała się w program obchodów VIII Tygodnia Ziem Zachodnich i Północnych. Protokół z posiedzenia Prezydium ZW TRZZ w Opolu z 10.04.1965, APO, TRZZ ZW w Opolu, sygn. 12, b.p.; „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1966): 393.

24 „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1967): 275–276, 280; „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1968): 366–367.

25 „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1967): 280.

26 *Ibidem*, 276.

w okresie od początku XX wieku do 1965 r.” II nagrodę otrzymała Anna Mendral, III uzyskała Ewa Urban za opracowanie „Kultura tradycyjna a świadomość narodowa na Opolszczyźnie”²⁷. Mimo zakładanej kontynuacji konkurs odbył się tylko w 1966 r. – być może organizatorów zniechęciły słabe nim zainteresowanie lub niski poziom nadsyłanych prac, o czym świadczyć może nieprzyznanie pierwszych nagród w obu kategoriach.

Wyraźne ożywienie organizacyjnego życia koła TRZZ na WSP oraz WSI nastąpiło w 1968 r.²⁸ Bez wątplenia wpływ na to miała nowa polityka władz uczelni, które po wydarzeniach marcowych i niedawno obserwowanych niepokojach studenckich postanowiły nasilić kształcenie ideologiczne²⁹. Lojalnościowy wobec władz partyjnych i eksponujący akcenty narodowe program TRZZ doskonale odpowiadał tym potrzebom. Studenci zapisywali się do działających przy uczelniach kół TRZZ, ponieważ Towarzystwo od 1968 r. było uprawnione do wpisywania żakom z pierwszych lat zaliczeń za pracę społeczną. W związku z tym, o czym informował przewodniczący ZW TZZ w Opolu Franciszek Adamiec:

udział w pracy koła TRZZ będzie miał wpływ na ocenę przebiegu studiów każdego członka. Nakłada to obowiązek regularnego uczestnictwa w zebraniach, aktywnego uczestnictwa we wszelkich podejmowanych przez TRZZ zamierzeniach oraz wykonywania innych statutowych obowiązków³⁰.

Koło TRZZ na WSI powstało w 1967 r., skupiało około 30 studentów. Jego przewodniczącym był Ireneusz Dulak, skład zarządu uzupełniali: Stanisława Radomska (wiceprzewodnicząca), Jerzy Michalski (sekretarz), Halina Pieróg (skarbnik), Krystyna Puszkarska (kronikarz) oraz Czesław Kotrys (członek). W 1970 r. na czele koła stanęła Stanisława Radomska, a współpracowali z nią Tadeusz Budziszewski (wiceprzewodniczący),

27 „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1968): 366–367.

28 Adriana Dawid, „Studenci «w służbie antyrewizjonistycznej propagandy», część 2”, *Indeks* 5–6 (2010), 84–86.

29 O wydarzeniach tych szerzej zob. Piotr Madajczyk, „Opolskie środowisko akademickie na tle sytuacji regionu w 1968 r. (w świetle sprawozdań miejscowych Służb Bezpieczeństwa)”, *Studia Śląskie* 63 (2004): 225–247; Damian Mielcarek, „Wydarzenia na Śląsku Opolskim w okresie studenckich wystąpień w marcu 1968 r. w świetle materiałów archiwalnych i prasowych”, *Studia Śląskie* 64 (2005): 179–189; *Marzec '68 z czterdziestoletniej perspektywy*, red. Danuta Kisielewicz, Małgorzata Świder (Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2009); Zbigniew Bereszyński, „Marzec '68 na Śląsku Opolskim – w cieniu studenckiego protestu”, *Studia Śląskie* 73 (2013): 107–133.

30 Protokół nr 1 z zebrania Uczelnianego Koła TRZZ przy WSP w Opolu z 4.12.1968, APO, TRZZ Koło przy WSP, sygn. 1, k. 5.

Zbigniew Dominiak (sekretarz), Halina Pieróg (skarbnik) oraz Czesław Kotrys (kronikarz)³¹. Do koła TRZZ na WSP w 1968 r. należało około 40 osób. W ukonstytuowanym w październiku tego roku nowym zarządzie znaleźli się: Elżbieta Adamiec (przewodnicząca), Janina Mszyca (wiceprzewodnicząca), Maria Palutkiewicz (wiceprzewodnicząca), Wiesława Kubik (sekretarz) i Ryszard Guz (skarbnik)³². Rok później skład ten stanowili Ryszard Guz (przewodniczący), Anna Mszyca (wiceprzewodnicząca), Wiesława Kubik (sekretarz) i Zofia Pełka (skarbnik)³³.

W latach 60. na opolskiej WSP podejmowano wiele interesujących działań inicjowanych przez różnorodne grupy i organizacje. Aktywność studentów znajdowała ujście przede wszystkim w obszarze kultury – tworzyły się grupy estradowe, poetyckie, zaczęła rozwijać się studencka prasa, powstał kabaret, w 1966 r. zorganizowano pierwszą Zimową Giełdę Piosenki Studenckiej. Imprezy te były sporą konkurencją dla poważnego w tematyce programowej i sztywnego, oficjalnego w formie działania Koła TRZZ. Niektóre z jego inicjatyw potrafiły się jednak wpisać w dominujące na uczelni trendy. I tak w lutym 1964 r. na WSP odbyło się zorganizowane przez ZW TRZZ „Spotkanie z piosenką”, podczas którego wystąpili znani polscy piosenkarze przygotowujący repertuar na II Festiwal Piosenki Polskiej w Opolu³⁴.

Program działań kół TRZZ na WSP i WSI łączył przedsięwzięcia poważne, korespondujące ściśle z programową działalnością Towarzystwa, z inicjatywami mającymi charakter zdecydowanie mniej formalny, rozrywkowy, atrakcyjny dla młodych osób. I tak na WSI członkowie koła część swojej aktywności skupiali na żeglarstwie. Poznawali tajniki tej dyscypliny, zabiegali o założenie przy ich uczelni Koła Żeglarskiego, odbywali szkolenia, by uzyskać patenty sternika bojerowego (ślizgowego) i jachtowego, uczestniczyli w regatach. Na swoich zebraniach poznawali historię Jeziora Turawskiego, na tym akwenie spędzali ferie zimowe, urządzili dla pracowników naukowych WSI rejs, ponadto przygotowywali referaty związane z rozwojem żeglarstwa, urządzali projekcje

31 Sprawozdanie z działalności Koła TRZZ przy WSI w Opolu od dnia 7.12.[19]67 do 8.02.1969, APO, TRZZ Koło przy WSP, sygn. 1, b.p.; *ibidem*, Pismo z 1.10.1969, b.p.; *ibidem*, Pismo z 27.04.1970, b.p.

32 Pismo Koła TRZZ przy WSP w Opolu do ZW TRZZ w Opolu z 25.10.1968, APO, TRZZ Koło przy WSP, sygn. 1, b.p.

33 Plan pracy Koła uczelnianego TRZZ przy WSP w Opolu z 13.11.1969, APO, TRZZ Koło przy WSP, sygn. 1, k. 12.

34 „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1965): 309.

filmów o tematyce marynistycznej³⁵. Z kolei studenci WSP w ramach aktywności koła TRZZ organizowali wyjazdy na spektakle operetkowe. TRZZ od jesieni 1969 r. było partnerem organizowanej na tej uczelni Zimowej Giełdy Piosenki Studenckiej³⁶. Studenci zaangażowali się też w VII Ogólnopolski Rajd Studencki, którego trasa w 1970 r. biegła przez Śląsk Opolski. TRZZ wspólnie ze Zrzeszeniem Studentów Polskich, Wojewódzkim Komitetem Kultury Fizycznej i Turystyki oraz Polskim Towarzystwem Turystyczno-Krajoznawczym występował jako współorganizator imprezy³⁷. Członkowie koła TRZZ na WSP wyjechali do Brzegu, gdzie zwiedzili zamek, ratusz, kościół pw. św. Mikołaja i dom kultury³⁸. Studenci z WSI wzięli udział w wycieczce na trasie Opole–Turawa–Szczedrzyk–Antoniów–Osowiec–Opole³⁹.

Z pewnością atrakcyjne dla studentów było nawiązanie w 1968 r. współpracy pomiędzy Kołami TRZZ na WSP i WSI. Urządzono m.in. wspólny wieczór andrzejkowy. Przerwę świąteczną przełomu lat 1968/1969 i 1969/1970 członkowie obu kół TRZZ spędzili razem na obozach w Świeradowie-Zdroju, gdzie uczestniczono w kursie dla animatorów, ale także świętowano sylwestra, urządzono kulig, zwiedzano okoliczne atrakcje kotliny turystyczne⁴⁰. Po sukcesie obu wyjazdów zimowych studenci WSI

35 Sprawozdanie z działalności Koła TRZZ przy WSI w Opolu od dnia 7.12.[19]67 do 8.02.1969, APO, TRZZ Koło przy WSI, sygn. 1, b.p.

36 Protokół z posiedzenia Plenum ZW TRZZ w Opolu oraz przewodniczących Z[arządów] P[owiatowych] TRZZ z 2.3.1969, APO, TRZZ ZW w Opolu, sygn. 16, b.p. W 1970 r. laureatem nagrody ZW TRZZ w tym konkursie był Jan Kaczmarek, 25-letni wówczas reprezentant Wrocławia. Wyróżniono go za piosenkę pt. *Współczesna wersja legendy o Wandzie krakowiance, smoku, szewczyku Skubie i niemieckim generale*. „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1971): 339. Mogła to być ta sama lub zmodyfikowana wersja śpiewanej przez niego dwa lata wcześniej w wrocławskim Pałacyku piosenki o Wandzie, co Niemca nie chciała. Temat utworu jak najbardziej wpisywał się w propagandowy wymiar działalności TRZZ. Kwestię, czy subtelna satyra tego utworu również została doceniona lub zauważona, trudno rozstrzygnąć – szczególnie, że Kaczmarek, o czym pisze Mariusz Marks, jakby wyczuwając nadchodzące ocieplenie w relacjach Polski z RFN, zmodyfikował przekaz legendy. *Janek z innej planety*, <http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35769,4673414.html> (dostęp: 30.05.2024).

37 „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1971): 341.

38 Notatka z działalności Uczelnianego Koła TRZZ przy WSP w Opolu, APO, TRZZ Koło przy WSP, sygn. 1, k. 3.

39 Sprawozdanie z działalności Koła TRZZ przy WSI w Opolu od dnia 7.12.[19]67 do 8.02.1969, APO, TRZZ Koło przy WSI, b.p.

40 Sprawozdanie z działalności koła uczelnianego TRZZ przy WSP w Opolu za rok akademicki 1968/9 z 13.11.1969, APO, TRZZ Koło przy WSP, sygn. 1, k. 14; „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1971): 336.

zapropowowali wspólny wyjazd latem, jednak wobec słabego zainteresowania członków koła z WSP nie doszło do niego⁴¹.

Studenci naturalnie realizowali również wynikające z programu TRZZ działania. Angażowali się w obchody świąt państwowych, m.in. Dnia Zwycięstwa, 1 Maja, które wypadały w trakcie trwania roku akademickiego. Opracowywali referaty, dotyczące głównie polskich elementów historii Śląska, rozwoju regionu po włączeniu go do Polski, zakusów RFN na ziemię zachodnie⁴². Wysłuchiwali także prelekcji zaproszonych gości, np. w WSI spotkano się z działaczem polskim, powstańcem i publicystą Szymonem Koszykiem oraz opolskim kuratorem szkolnym Łazarzem Brandtem⁴³. Na WSP wykład o powstaniach śląskich wygłosił historyk Andrzej Brożek, Franciszek Adamiec mówił o sytuacji ludności polskiej na Śląsku w okresie międzywojennym, zaś badacz przeszłości Śląska Józef Kokot przygotował wystąpienie pt. „Wkład ludu śląskiego do historii ogólnonarodowej”⁴⁴.

W 1968 r. Koło TRZZ na WSP współorganizowało razem z Katedrą Literatury Polskiej sesję naukową polonistów poświęconą Stanisławowi Wyspiańskiemu. W tym samym roku razem z kołem naukowym historyków urządzono ogólnopolską konferencję naukową z okazji rocznicy wybuchu powstań śląskich. Sesja zgromadziła około osiemdziesięciu osób – obok studentów i naukowców także działacze TRZZ i byłych powstańców śląskich oraz członków Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Obrady toczyły się pierwszego dnia w Opolu, następnego

41 Protokół z zebrania K[oła] U[czelnianego] TRZZ przy WSP z 8.04.1970, APO, TRZZ Koło przy WSP, sygn. 1, b.p.

42 Przykładowe tytuły tych referatów: „Stosunek ludności Śląska Opolskiego do granicy na Odrze i Nysie”, „Historia powstań śląskich”, „Zabytki historyczne woj. opolskiego”, „Ogólne wiadomości o TRZZ”, „25-lecie Ludowego Wojska Polskiego i jego wkład w odzyskanie Ziem Zachodnich i Północnych”, „Obecne granice PRL i stosunek innych państw do nich”, „Niemcy przed i po II wojnie światowej”, „Gospodarka morską w Polsce z uwzględnieniem żeglugi śródlądowej”, „Polska granica zachodnia 1918/19–1945”. Sprawozdanie z działalności Koła TRZZ przy WSI w Opolu od dnia 7.12.67 do 8.02.1969, APO, TRZZ Koło przy WSI, sygn. 1, b.p.; Protokół z zebrania Koła Uczelnianego TRZZ przy WSP z 25.03.1970, APO, TRZZ Koło przy WSP, sygn. 1, b.p.; Protokół z zebrania Koła Uczelnianego TRZZ przy WSP z 8.04.1970, b.p.

43 Sprawozdanie z działalności Koła TRZZ przy WSI w Opolu od dnia 7.12.[19]67 do 8.02.1969, APO, TRZZ Koło przy WSI, sygn. 1, b.p.; Notatka z działalności Uczelnianego Koła TRZZ przy WSP w Opolu z 17.1.1969, APO, TRZZ koło przy WSP, sygn. 1, b.p.

44 Notatka z działalności Uczelnianego Koła TRZZ przy WSP w Opolu, APO, TRZZ Koło przy WSP, sygn. 1, k. 6; Notatka z działalności Uczelnianego Koła TRZZ przy WSP w Opolu z 17.1.1969, k. 7; Protokół z zebrania K[oła] U[czelnianego] TRZZ przy WSP z 8.04.1970, b.p.

na Górze św. Anny. Uczestnicy złożyli kwiaty pod Pomnikiem Czynu Powstańczego i zwiedzili znajdujące się w pobliżu muzeum⁴⁵.

Dodatkową formą aktywności koła TRZZ na WSI było zorganizowanie przez jego członków akcji w szkołach średnich w celu przybliżenia oferty uczelni. W 1969 r. spotkali się z uczniami niemal trzydziestu szkół w województwie opolskim⁴⁶.

Działalność uczelnianych kół TRZZ wygasła w Opolu pod koniec 1970 r. Wiązało się to z decyzją o rozwiązaniu TRZZ. W rozpoczętym w październiku roku akademickim nie podjęto już działalności. Studentów WSP w listopadzie poinformowano za pośrednictwem Radia Sygnały, by dotychczasowi członkowie koła podjęli pracę społeczną w innych organizacjach. Szczególnie polecano im akces do Opolskiego Towarzystwa Kulturalno-Oświatowego, bo to ono w Opolu przejęło spuściznę po Towarzystwie i stanowiło jego kontynuację.

Ze względu na rozwiązanie TRZZ wyhamowany został impet koła WSI, którego członkowie planowali m.in. spotkać się z kapitanem Leonidem Teligą, założyć kronikę koła i gazetkę fotograficzną „Koło TRZZ przy WSI w obiektywie”. Żadnemu z uczelnianych kół TRZZ nie udało się urządzić spotkania z powstańcami śląskimi. Niezrealizowane zostały także plany poznania przez studentów dzieł filmowych i teatralnych poświęconych tematyce ziem zachodnich oraz zorganizowania wycieczek m.in. do Nysy czy Kotliny Kłodzkiej⁴⁷. Aktywność filii TRZZ na WSP była nieregularna, rozpoczęta w 1957 r. szybko uległa marginalizacji. Na obu uczelniach TRZZ działał prężniej przez nieco ponad dwa lata, dopiero od 1968 r. Oferta kół nie była szczególnie atrakcyjna, szczególnie na WSP okazywała się ona mało konkurencyjna dla podejmowanych wówczas podobnych inicjatyw. Pomimo likwidacji TRZZ problematyka przez nie podejmowana nie została zarzucona. Kadra naukowa polskiej WSP oraz

45 Wśród referatów znalazły się m.in.: „Udział młodzieży akademickiej w powstaniach śląskich”, „Oddźwięk walk powstańczych w innych dzielnicach kraju” i „Aspekty prawne sytuacji na kresach zachodnich po I wojnie światowej”, poza tym wygłoszono kilka komunikatów. Sprawozdanie z przebiegu XII Tygodnia Ziemi Zachodnich i Północnych oraz włączenia się do kampanii wyborczej do Sejmu i rad narodowych, APO, TRZZ ZW w Opolu, sygn. 79, b.p.; Sprawozdanie z działalności Koła Uczelnianego TRZZ przy WSP w Opolu za rok akademicki 1968/9 z 13.11.1969, APO, TRZZ Koło przy WSP, sygn. 1, k. 14; „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1970): 381.

46 Sprawozdanie z przeprowadzonej akcji informacyjnej o WSI w Opolu wśród szkół średnich woj. opolskiego przez Koło TRZZ przy R[adzie] U[czelnianej] Z[wiązku] S[tudentów] P[olskich] WSI w Opolu z 2.05.1969, APO, TRZZ koło przy WSI, sygn. 1, b.p.

47 Plan pracy Koła TRZZ przy WSI w Opolu na rok akademicki 1969/70 z 20.10.1969, APO, TRZZ Koło przy WSI, sygn. 1, b.p.; Plan pracy Koła Uczelnianego TRZZ przy WSP w Opolu z 13.11.1969, APO, TRZZ przy WSP, sygn. 1, b.p.

jej studenci stale się nią zajmowali, o czym świadczy mnogość wydawanych przez nich publikacji i organizowanych sesji oraz konferencji tematycznie odnoszących się do profilu programowego TRZZ, a oscylujących wokół kwestii podkreślania polskiego dziedzictwa ziem zachodnich. Wyraźnym związaniem WSP z tym elementem dziedzictwa było nadanie jej w 1971 r. imienia Powstańców Śląskich.

Bibliografia

Źródła drukowane

Archiwum Państwowe w Opolu

Koło TRZZ Koło przy Wyższej Szkole Inżynierskiej, sygn. 1.

Koło TRZZ Koło przy Wyższej Szkole Pedagogicznej, sygn. 1.

ZW TRZZ w Opolu, sygn. 10, 12, 16, 21, 31, 33, 78, 79.

Książki i monografie

Dawid Adriana, *Kośni z Chróścic. Dzieje rodu na tle przemian społeczno-politycznych Śląska w XIX i XX wieku* (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007).

Działalność TRZZ w latach 1957–1970, red. Franciszek Hawranek (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973).

Dziuba Adam, *„Nowa linia” na „poodwilżowe” czasy. Polityka Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w województwie katowickim w latach 1957–1961* (Katowice: Instytut Pamięci Narodowej, 2023).

Makowski Adam, *Między iluzją a realiami. Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich w latach 1957–1970* (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2019).

Malczewski Kazimierz, *Ze wspomnień śląskich* (Warszawa: „Pax”, 1958).

Nicieja Stanisław Sławomir, *Alma Mater Opoliensis. Ludzie, fakty, wydarzenia. Księga jubileuszowa w 50. rocznicę Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu i 10. rocznicę powstania Uniwersytetu Opolskiego* (Opole: Uniwersytet Opolski, 2004).

Politechnika Opolska. 50 lat 1966–2016. Pół stulecia – pełny sukces, red. Lucyna Sterniuk-Gronek (Opole: Politechnika Opolska, 2016).

Romanow Zenon, *Polityka władz polskich wobec ludności rodzimej ziem zachodnich i północnych w latach 1945–1960* (Słupsk: Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 1999).

Wawrzynek Wojciech, *Pamiętnik Opolanina* (Katowice: „Śląsk”, 1965).

Stalinizm i rok 1956 na Górnym Śląsku, red. Adam Dziurok, Bernard Linek, Krzysztof Tarka (Katowice–Opole: „Societas Vistulana”, 2007).

Wawrzynek Wojciech, *Polskie stowarzyszenia akademickie na Śląsku Opolskim 1924–1939* (Opole: Instytut Śląski, 1963).

Czasopisma

- Adamiec Franciszek, „Z działalności kulturalnej TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1970): 106.
- Dawid Adriana, „Propaganda antyniemiecka w działalności Zarządu Wojewódzkiego Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich w Opolu (1957–1971)”, *Studia Śląskie* 60 (2011): 53–72.
- Dawid Adriana, „Studenci w służbie antyrewizjonistycznej propagandy. «Silesia Superior» na opolskiej WSP (1959–1964)”, *Indeks* 3–4 (2010): 97–99.
- Dawid Adriana, „Studenci «w służbie antyrewizjonistycznej propagandy», część 2”, *Indeks* 5–6 (2010): 84–86.
- Kwoczek Paweł, „Pięćdziesięciolecie Związku Akademików Górnoślązaków «Silesia Superior»”, *Wczoraj Dzisiaj Jutro* 1 (1975).
- Masnyk Marek, „Zrzeszenia akademików – Polaków na Śląsku Opolskim w okresie międzywojennym”, *Studia i Materiały z Dziejów Uniwersytetu Wrocławskiego* 2 (1993): 19–42.
- „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1965): 305–313.
- „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1966): 389–395
- „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1967): 275–284.
- „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1968): 351–371.
- „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1969): 297–314.
- „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1970): 375–383.
- „Opolska kronika TRZZ”, *Kalendarz Opolski* (1971): 331–343.
- Orzechowski Marian, „Z dziejów ruchu akademickiego i walki o wytworzenie inteligencji polskiej na Śląsku Opolskim”, *Studia i Materiały z Dziejów Śląska* 4 (1962): 273–336.
- Strauchold Grzegorz, „Regionalistyka ziem zachodnich i północnych w poglądach władzy państwowej i organizacji myśli zachodniej – Polskiego Związku Zachodniego (1945–1950) i Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich (1957–1971)”, *Studia Zachodnie* 7 (2004): 239–248.
- Woźniak Wojciech, „Opolski Klub Inteligencji Katolickiej. Protokół z zebrania założycielskiego z dnia 24.2.1957”, *Kwartalnik Opolski* 2–3 (2002): 107–112.

Rozdziały w monografiach

- Borkowski Maciej, „Opolska Universitas”, w *Opole. Dzieje i tradycja*, red. Bernard Linek, Krzysztof Tarka, Urszula Zajączkowska (Opole: Urząd Miasta, 2011), 299–306.
- Dawid Adriana, „Październik ‘56””, w *Górny Śląsk w Polsce Ludowej*, t. 1: *Przełomy i zwroty*, red. Adam Dziurok, Bernard Linek (Katowice–Opole: Instytut Pamięci Narodowej; Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski, 2016), 91–112.
- Kania Tadeusz, „Wspomnienie o Związku Akademików Górnoślązaków «Silesia Superior»”, w *Ci, co przetrwali. Wspomnienia Polaków z Dolnego Śląska*, red. Karol Fiedor, Marian Orzechowski (Wrocław: Ossolineum, 1959).

Netografia

Janek z innej planety, <http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35769,4673414.html>
(dostęp: 30.05.2024).

